

Vidékfejlesztés és oktatás

A vidékfejlesztés divatszavává vált az utóbbi évtizedben. S mint minden divatszó, ez is annál népszerűbb, minél kevésbé van körülhatárolva; minél több szándék, törekvés, érdek fűződik hozzá. Az EDUCATIO⁷ jelen számában ezt a sokszínűséget, a megközelítések, elgondolások és összefüggések kusza együttesét mutatjuk be.

A vidékfejlesztésre – mint kiemelt célra, különálló törekvésre – azért van szükség, mert Magyarország népességének térszerkezete az elmúlt évtizedben (2003–2014) radikálisan megváltozott. A trianoni békeszerződés után kialakult Magyarországon Budapest túlsúlya, mint ahogy az egykori Osztrák–Magyar Monarchia más utódállamaiban is (pl. Ausztria), ha talán nem is ennyire súlyosan. Korábbi elemzéseinkben (lásd pl. *Kozma, Iskola és település*, 1992) nyugodtan mondhattuk, hogy statisztikailag kétfelé bomlott az ország: Budapestre és „a vidékre”. Ez a helyzet már önmagában is indokoltá tette, hogy – miközben a főváros több-kevesebb dinamizmussal fejlődött – kiemelten figyeljünk „a vidékre”.

A 2000-es évtized további fejleményeket mutatott: a vidéki városközpontok kiemelkedését, ami természetesen környékük még fokozottabb „elvidékiesedésével” és demográfiai (meg egyéb) lecsúszásával járt együtt. A KSH adatai alapján (*Agglomerációk, településegységek 2014*, az adatokat közli HVG 2014.9.27) a 2003–14 közötti évtizedben folytatódott a vidéki nagyvárosok és környező településeik népességkoncentrációja, esetenként 20–50 települést is magukhoz kapcsolva, 200 ezer vagy még több lakost koncentrálna egy-egy térségben (Debrecen: 268 ezer, Miskolc: 257 ezer, Győr: 228 ezer, Szeged: 204 ezer fő). Ezzel a folyamattal együtt az ország „peremtelepülései” – amelyek tehát nem kerültek be egy-egy nagyobb vidéki város agglomerációjába – gyorsuló mértékben kiürülnek. Különösen kínzó társadalmi problémává vált ez az ország városhiányos térségeiben, illetve az Alföld úgynevű „mezővárosi” körzeteiben.

Ez a folyamat – különösen ami az említett kisvárosokat illeti – persze nem az említett évtizedben kezdődött, hanem, mondhatjuk, egy évszázada tart, és a mezőgazdasági termelés gyökeres átalakulásával függ össze. A Kádár-rendszer tervgazdasága megkísérelte a folyamatot lassítani, többek közt vidéki ipartelepítéssel és a szövetkezetesített mezőgazdaság támogatásával. A fordulat (1989/90) óta ezeket a törekvéseket a kibontakozó piacgazdaság erői valósággal elsodorták. Ami a helyükbe jött (EU-s támogatások, központi kezdeményezésű vidékfejlesztési programok) valószínűleg már későn jöttek, vagy ha mégsem, ak-

► Educatio 2014/3. Kozma Tamás: *Vidékfejlesztés és oktatás*. pp. 369-370.

kor csak annyira hatékonyak, amennyi (elkeseredett és odaadó) erőfeszítést fektetünk be, társítunk hozzájuk.

A szakértők, akiket az alábbiakban megszólaltatunk, egy dologban látványosan egyet-értenek: oktatás és tanulás nélkül esélyünk sincs a vidék leszakadásának lassítására, hogy a folyamat megfordításáról már ne is szóljunk. De, hogy milyen tanulásokról, tudásokról, kompetenciákról és információkról lenne szó – nos, ebben a szakértők látványosan nem értenek egyet. A tanulmányokat olvasva lassan az a benyomásunk támad, hogy bár különböző szavakat és fogalmakat használnak és más-más tudományos tradíciók alapján vizsgálják a helyzetet, a kérdés mindig ugyanaz. Van-e értelme alternatív utakat keresni a kilábaláshoz? S ha van, ez az alternatív út csakugyan egy tágan értelmezett, egy-egy helyi közösség egészét átfogó tanulás és művelődés lehet?

Így kapcsolódik a vidékfejlesztéshez az oktatás. Az EDUCATIO^o itt közölt tanulmányából egyértelműen kiviláglik, hogy e sokféleképp körülírt tudás, tanulás, hálózatépítés és közösségfejlesztés – bármennyire szükséges is egy alternatív úthoz – önmagában aligha szervezhető. Csak akkor indítható meg és irányítható a közösséget átfogó tanulások együttese, ha van aki, és ami szervezi.

Ami: ez mindenképp az iskola. Számunk most nem elsősorban a tanító iskoláról szól – nem arról az intézményről, amelyben tudást sajátítunk el és adunk tovább –, hanem a tudást és tanulást szervező iskoláról. A vidéknek csak akkor marad esélye arra, hogy ne távolodjék növekvő ütemben városközpontjától, ha van – és megmarad – az intézményes tanulást szervezni képes iskolája. Ez súlyos felelősséget ró az oktatáspolitikusokra. Nekik látniuk kell, hogy a szimpla ágazati racionalitás (pl. tiszta profilú intézmények) katasztrófabá sodorja az intézményt körülvevő településeket – és ezzel együtt magát az ágazatot is.

Ha van, aki szervezi: ez számunk másik nagy tanulsága. Egyik szerző „helyi hősöknek” nevezi őket, a másik „kulcsembereknek”, a harmadik „változásmenedzsereknek” – és így tovább. A változó elnevezések mögött ugyanaz a jelenség húzódik: a közösséget „alulról” szervező, a kihívásokkal szembenézni képes és akaró személyiségek szerepvállalása. Rajtuk múlik, hogy az iskolát erőforrásnak tudják-e használni, képesek-e mozgósítani a közösséget, és ezzel igazi tartalmat tudnak-e adni annak, amit tanulmányaink „vidékfejlesztésnek” neveznek. Egykor „művelődési városközpontokról” beszéltünk; ma sokkal inkább a közösségi tanulás szervezéséről és szervezőiről. Ma úgy látjuk: rajtuk, a közösségi tanulás szervezőin múlik a vidék sorsa.